

UDK: 336.711(4-672EU)
Bibliid 0543-3657, 63 (2012)
God. LXIII, br. 1148, str. 40-51.
Izvorni naučni rad
Primljen: 14. septembar 2012. godine

Prof. dr Slobodan ZEČEVIĆ¹

Uloga Evropske centralne banke u institucionalnom sistemu Evropske unije

SAŽETAK

Imajući u vidu ekonomsko ustrojstvo federalne države gde je jedinstveno tržište nadgrađeno jedinstvenom valutom (Sjedinjene Američke Države, na primer), tvorci Ugovora o Evropskoj uniji iz Maastrichta iz 1993. godine ustanovili su program za uvođenje Evropske monetarne unije zasnovane na zajedničkoj evropskoj valuti „evru”. Prethodno pomenutim ugovorom predviđeno je i osnivanje organa poput Evropske centralne banke i Sistema evropskih centralnih banaka, koji su nadležni da upravljaju zajedničkom valutom. Organi Monetarne unije su u ugovoru o Evropskoj zajednici bili odvojeni od drugih glavnih institucija. Prethodno izložen pristup radikalno je promenjen Lisabonskim ugovorom o Evropskoj uniji iz 2009. godine. Naime, u ovom tekstu Evropska centralna banka se navodi u III glavi Ugovora o Evropskoj uniji na spisku njenih glavnih institucija uz Evropski parlament, Evropski savet, Savet, Komisiju, Sud pravde i Oračunski sud. Organi Evropske centralne banke su Direktorijum, Savet guvernera i upravni odbor. Evropska centralna banka je po prirodi nadnacionalan, nezavisan organ te njeni rukovodioci ne mogu da primaju niti da traže uputstva od institucija Unije, vlada država članica ili drugih organizacija. Ovlašćenja Evropske centralne banke su veoma značajna, i ogledaju se pre svega u njenom pravu da emituje i daje odobrenja za emisiju novca nacionalnim centralnim bankama, da vodi politiku kursa i određuje visinu kamatnih stopa.

Ključne reči: Evropska unija, Evropska centralna banka, Institucije EU

¹ Autor je redovni profesor na predmetima Pravo Evropske unije i Poslovno pravo Evropske unije I i II na Evropskom univerzitetu u Beogradu. E-mail: vzecevic@eunet.rs

Uvod

1) Razlozi za uvođenje jedinstvene evropske valute

Unutrašnje evropsko tržište je sa razvojem evropske integracije postalo prostor na kojem živi oko 500 miliona potrošača i u okviru kojeg je ostvarena sloboda kretanja robe, ljudi, kapitala i pružanja usluga. Istorijski gledano, jedna od poslednjih prepreka procesu evropske ekonomske integracije bilo je postojanje različitih nacionalnih valuta država članica. Uvođenje jedinstvene evropske valute trebalo je da doprinese zaokruživanju procesa ekonomske integracije, ali i ostvarivanju sledećih ciljeva.² Sa jedinstvenom evropskom valutom nestali bi troškovi konverzije kako za pojedince, tako i za preduzeća. Naime, stanje pre uvođenja jedinstvene valute bilo je takvo da bi pojedinac koji bi u svakoj od država članica menjao 1.000 zapadnonemačkih maraka, platio isti iznos na ime bankarskih provizija. Pored toga, evropska valuta trebalo je da zaštiti pojedince i preduzeća od devalvacija nacionalnih valuta. Imajući u vidu prethodno izneto preduzeća su prilikom izvoznih poslova a u cilju sopstvene komercijalne zaštite uračunavala u cenu proizvoda troškove osiguranja od devalvacije u državi izvoza, što je uticalo na povećanje cena. Dalje, cene robe izražene u jedinstvenoj valuti zbog bolje čitljivosti za potrošače trebalo je da pospeše razmenu unutar Unije i povećaju konkurenciju među preduzećima. Naposljetku, jedinstvena valuta trebalo je da ulaganje kapitala na evropsko finansijsko tržište učini atraktivnijim za strane investitore (recimo, američke i japanske penzione fondove), s obzirom na to da je bilo zamišljeno da evropski novac počiva na zdravim ekonomskim osnovama. Usled povećanja obima stranih ulaganja i količine novca na evropskom finansijskom tržištu stvorili bi se uslovi za odobravanje povoljnijih kredita preduzećima, što bi opet posredno doprinelo oživljavanju proizvodnje, investicija i većoj zaposlenosti.

2) Istorijski pregled razvoja monetarne integracije

Izvorno, članom 107 Ugovora o Evropskoj ekonomskoj zajednici iz 1957. godine postavljeno je načelo da „države članice vode svoju politiku u oblasti kursa valute kao problem od zajedničkog interesa”. Sa produbljivanjem ekonomske integracije rasla je i potreba za zajedničkom Evropskom monetarnom politikom u cilju obezbeđivanja valutne stabilnosti, koju su ugrožavale monetarne krize (devalvacija franka 1968. i 1969. godine i devalvacija dolara koji više nije imao zlatnu podlogu 1971. godine).³ Stoga je na osnovu izveštaja „Werner” 21. marta 1972. godine stvorena tzv. „monetarna zmija” u okviru koje su se šest država članica dogovorile da ograniče fluktuacije njihovih valuta jedne prema drugoj u razmeri od +/- 2,25 odsto u odnosu na

² Serge Marti, Vanessa Ragot, *L' euro en poche*, La documentation Française, Paris, 1997, pp. 44 i dalje.

³ L. Cartou, *L' Union européenne*, Dalloz, 2 édition, Paris, 1996, p. 526 i dalje; Ph. Moreau Defarges, *Les institutions européennes*, Armand Colin, 3 édition, Paris, 1998, p. 118 i dalje.

zvanični kurs. Cilj je bio da se državama članicama nametnu stroge obaveze u monetarnoj sferi ne bi li Zajednica postala područje monetarne stabilnosti. Nešto ambiciozniji i celovitiji pristup monetarnom problemu učinjen je osnivanjem Evropskog monetarnog sistema 15. marta 1979. godine. Njime je predviđeno da svaka valuta ima pivot kurs prema evropskoj obračunskoj jedinici „ekiju“, kao i marže fluktuacije u odnosu na pivot kurs od kojih država članica ne sme da se udaljava. U cilju održanja sistema osnovan je i Fond monetarne solidarnosti, tj. „Evropski fond za monetarnu saradnju (EFMS)“ čiji je zadatak bio da dodeljuje državama kratkoročnu pomoć u vidu kredita radi stabilizovanja kursa. I pored solidnih rezultata (1989. godine u EMS ulazi španska pezeta, a 1990. godine i britanska funta), Evropskom monetarnom sistemu je zamereno da u suštinu predstavlja područje nemačke marke, jer su ostale države članice morale da vode računa da se njihova valuta ne udalji od kursa ove prve. Dominacija marke bila je prouzrokovana značajem nemačke privrede kao ekonomski najjače, stabilnošću marke, rigoroznom antiinflationom politikom „Bundesbanke“, itd. Ujedinjenje Nemačke 1989. godine dovelo je do potrebe za većim investiranjem u Istočnoj Nemačkoj i inflatornih tendencija protiv kojih se Bundesbanka borila povećanjem kamata. Rast kamatnih stopa je pak usporio privrednu aktivnost u čitavoj Zapadnoj Evropi.

Stvaranjem „unutrašnjeg tržišta“ putem ukidanja poslednjih barijera za protok robe i kapitala, integrisano evropsko tržište postalo je jedinstven prostor otvoren prema svetu, što opet znači da je bilo podložno svetskim ekonomskim i monetarnim krizama. Imajući u vidu prethodno izneto, za Zajednicu je u ekonomskom smislu bilo najsvrsishodnije rešenje oživljavanje ideje o ekonomskoj i monetarnoj uniji, tj. o stvaranju Evropske centralne banke i jedinstvene evropske valute. U političkom smislu, jedinstvena evropska valuta se smatrala ključnim korakom ka federalizaciji Zajednice koja je trebalo da doprinese sprečavanju pojave dezintegracionih tendencija i nacionalizma. Stoga je još na sastanku Evropskog saveta održanom u Madridu od 26. do 27. juna 1989. godine doneta odluka o početku rada na ostvarivanju Ekonomske i monetarne unije.⁴

Ugovorom o Evropskoj uniji iz Maastrichta iz 1993. godine bilo je predviđeno da će Ekonomska i monetarna unija biti realizovana u tri faze. Na sastanku Evropskog saveta u Madridu 1995. godine odlučeno je da naziv evropske valute bude „evro“.⁵

Države članice su kroz prizmu Ekonomske i monetarne unije videle način da zadovolje pojedine nacionalne interese.⁶ Tako je Francuska težila Evropi sa jačim identitetom koja bi imala jedinstvenu valutu, zajedničku

⁴ L. Cartou, J-L. Clergerie, A. Gruber, P. Rambaud, *L' Union europeenne*, Dalloz, 6 edition, Paris, 2006, p. 500.

⁵ Le Monde, lundi 18 decembre, 1995, H. de Bresson, PH. Lemaitre, Les 15 baptisent "euro" la future monnaie unique. Francuskoj je bio bliži naziv "eki", ali na insistiranje kancelara Nemačke Kola koga je podržala većina šefova država ili vlada članica usvojen je naziv "evro."

⁶ Ph. Moreau Defarges, op. cit., p. 121.

spoljnu politiku i odbranu, ali se i nadala da će preko svojih predstavnika u Evropskoj centralnoj banci uticati na monetarnu politiku, umesto da se ravna kao do tada prema rigoroznoj politici „Bundesbanke“. Nemačka je želela da sistem na kojem počiva „Bundesbanka“ proširi na ostale države, dok su pak Britanci odbacili proces „federalizacije“ i samim tim i jedinstvenu evropsku valutu.

Ugovorom iz Mاستrihta iz 1993. godine Evropskoj zajednici su dodeljena nova ovlašćenja radi ostvarivanja Ekonomske i monetarne unije. Predviđen je program sa više stanica čiji je krajnji cilj bio uvođenje jedinstvene evropske valute koja će u potpunosti izbaciti iz opticaja nacionalne valute država članica (marku, franak, liru, pezetu, itd.).⁷ Prva pripremna faza započela je na neformalnoj osnovi pre potpisivanja ugovora iz Mاستrihta i trajala je od 1. jula 1990. do 31. decembra 1993. godine. U ovom razdoblju vršeno je usklađivanje ekonomskih politika država članica i to na sledeći način: usvajanjem zakonskih propisa kojima se obezbeđuje slobodan protok kapitala; zabranom monetarnog finansiranja javnog deficita; ukidanjem obaveznih pozajmica finansijskom sektoru; zabranom davanja državnih garancija za finansiranje javnih subjekata; uspostavljanjem programa koji omogućavaju praćenje usklađenosti ekonomskih politika država članica. U prvoj fazi je osnovan Monetarni komitet kao konsultativni organ. Druga faza je trajala od 1. januara 1994. do 31. decembra 1998. godine, a označena je kao predoperativna. U tom razdoblju nastavljeni su naponi ka usklađivanju i smanjivanju javnog deficita država članica i osnovan je Evropski monetarni institut kao embrion buduće Evropske centralne banke. Treća faza bila je operativna, odnosno završna, i započela je 1. januara 1999. godine. U ovoj fazi je „proradio“ Sistem evropskih centralnih banaka i Evropska centralna banka i uspostavljena je jedinstvena evropska valuta *evro*. Uslovi koje su države članice morale da zadovolje da bi učestvovala u trećoj fazi Monetarne unije bili su strogi. Nivo inflacije nije mogao da bude viši od 1,5 odsto od proseka inflacije triju najuspešnijih država Unije; nivo dugoročnih kamatnih stopa nije mogao da bude viši od 2 poena u odnosu na srednji nivo triju najuspešnijih država; budžetski deficit nije trebalo da prelazi 3 odsto od nacionalnog bruto proizvoda; javni dug je morao da bude niži od 60 odsto u odnosu na bruto nacionalni proizvod. U skladu sa odlukom Evropskog saveta od 2. maja 1998. godine uslove za učešće u trećoj fazi Monetarne unije ispunile su sledeće države: Francuska, Nemačka, Holandija, Belgija, Luksemburg, Italija, Španija, Porugalija, Austrija, Irska i Finska. Velika Britanija i Danska⁸ nisu učestvovala iz političkih razloga iako su ispunjavale tražene uslove, dok Grčka i Švedska⁹ u to vreme nisu

⁷ Ph. Manin, op. cit., 2 édition, Paris, 1996, p. 106 i dalje.

⁸ Velika Britanija i Danska su prema Ugovoru iz Mاستrihta dobile pravo da naznače da ne žele da učestvuju u trećoj fazi ekonomske i monetarne unije i pored toga što ispunjavaju tražene kriterijume.

⁹ Švedska nije uzela učešća u mehanizmu valutne stabilnosti koji je bio predviđen Evropskim monetarnim sistemom već je ostavila da njena valuta fluktuiru u odnosu na druge evropske valute.

zadovoljavale neke od propisanih kriterijuma.¹⁰ Grčka je međutim uspjela da ispuni tražene uslove i ušla je u zonu evra od 1. januara 2001. godine. Slovenija je uvela evro 1. januara 2007, a Kipar i Malta su to učinili 1. januara 2008. godine.¹¹ Slovačka je ušla u zonu evra 1. januara 2009, čime je postala šesnaesta članica „evro-grupe“.

Stupanjem treće faze realizacije Monetarne unije na snagu, jednoglasnom odlukom država članica koje u njoj učestvuju, a koja se donosi na predlog Komisije i nakon konsultovanja Evropske centralne banke, određen je nepovratni kurs između valuta država učesnica i kurs *evra* prema nacionalnim valutama. Time je evro postao valuta u pravom smislu te reči, a nacionalne valute njegovi „pododeljci“.¹² U razdoblju 1999–2002. godine, nacionalne valute su još bile u opticaju, ali je predviđena mogućnost bezgotovinskog plaćanja u evrima (čekom, kreditnom karticom i na račun).¹³ U razdoblju između 1. januara 2002. i 1. januara 2002. godine plaćanja su se vršila paralelno u evropskim i nacionalnim novčanicama, s tim što su nacionalne valute postepeno povlačene iz optičaja. Od 1. jula 2002. godine u opticaju je isključivo evro, s tim što je građanima omogućeno da u bankama još izvesno vreme zamene nacionalne valute za evropsku.

I Evropska centralna banka

Imajući u vidu ekonomsko ustrojstvo federalne države gde je jedinstveno tržište nadgrađeno jedinstvenom valutom (Sjedinjene Američke Države, na primer), tvorci Ugovora o Evropskoj uniji iz Mاستrihta iz 1993. godine ustanovili su program za uvođenje Evropske monetarne unije zasnovane na zajedničkoj evropskoj valuti „evru“. Prethodno pomenutim Ugovorom predviđeno je i osnivanje organa poput Evropske centralne banke i Sistema evropskih centralnih banaka koji su nadležni da upravljaju zajedničkom valutom.¹⁴ Organi Monetarne unije su međutim bili odvojeni od drugih institucija, a njihova nezavisnost bila je zajamčena kako u odnosu na prethodno pomenute, tako i u odnosu na države članice. Tako se u Ugovoru o Evropskoj zajednici Evropska centralna banka nije pominjala u III delu Ugovora posvećenom institucijama, već u III delu posvećenom politikama Zajednice i to posebno u glavama 2, 3 i 4 vezanim za ekonomsku i monetarnu politiku. Pored toga, Statut Evropske centralne banke i Sistema evropskih centralnih banaka bio je regulisan protokolom br. 3 aneksiranim za Ugovor o Evropskoj zajednici.

Prethodno izložen pristup radikalno je promenjen Lisabonskim ugovorom o Evropskoj uniji iz 2009. godine. Naime, u ovom tekstu

¹⁰ Ph. Moreau Defarges, op. cit., p. 122; Ph. Manin, op. cit., 4 editon, Paris, 1998, p. 130.

¹¹ Internet, <http://www.europa.eu>, 30/10/2008.

¹² Ph. Manin, op. cit., p. 131.

¹³ S. Marti, V. Ragot, op. cit., pp. 10 i 11.

¹⁴ Ph. Manin, L' Union europeenne, Pedone, N 6, Paris, 2005, p. 323.

Evropska centralna banka se navodi u III glavi Ugovora o Evropskoj uniji na spisku njenih glavnih institucija uz Evropski parlament, Evropski savet, Savet, Komisiju, Sud pravde i Obračunski sud.¹⁵

Evropska centralna banka počela je sa radom sa stupanjem na snagu treće faze ostvarivanja Ekonomske i monetarne unije 1. januara 1999. godine, onako kako je i bilo predviđeno ugovorom iz Mاستrihta.¹⁶ U prethodnim pripremnim fazama od decembra 1993. do 31. decembra 1993. godine ulogu specijalizovanog monetarnog organa imao je Evropski monetarni institut, koji je ukinut sa stupanjem u funkciju Evropske centralne banke. Sedište Evropske centralne banke nalazi se u Frankfurtu, u Nemačkoj.¹⁷

Organi Evropske centralne banke su Direktorijum, Savet guvernera i Upravni odbor.

1. Organi Evropske centralne banke

A) Direktorijum

Direktorijum Evropske centralne banke čine predsednik, potpredsednik i četiri člana koje imenuju zajedničkim dogovorom šefovi država ili vlada članica zone „evra“, na preporuku Saveta, a po konsultovanju Evropskog parlamenta i Saveta guvernera Evropske centralne banke.¹⁸ Članovi direktorijuma moraju da budu državljani država članica kojima je evro nacionalna valuta. Članovi se biraju na osam godina (mandat nije obnovljiv) u funkciji profesionalnog iskustva i stručnosti u oblasti bankarstva i finansija.¹⁹ Članovi direktorijuma se smenjuju isključivo odlukom Suda pravde, a po zahtevu Saveta guvernera ili direktorijuma. Predsednik Direktorijuma predsedava Savetom guvernera Evropske centralne banke i pozvan je da učestvuje u radu Saveta (bez prava glasa) kada ovaj odlučuje o pitanjima vezanim za Sistem evropskih centralnih banaka.²⁰ Iz prethodno iznetog proističe, da predsednik Direktorijuma zapravo ima ulogu predsednika banke.

Imenovanje predsednika Evropske centralne banke je za države članice isto toliko važno kao i imenovanje predsednika Komisije.²¹ Međutim, postupak imenovanja predsednika Evropske centralne banke je u potpunoj nadležnosti država članica, bez prava učešća Evropskog parlamenta.

¹⁵ Član 13 Ugovora o Evropskoj uniji.

¹⁶ L. Cartou, J-L. Clergerie, A. Gruber, P. Rambaud, op. cit., p. 507; Ph. Manin, op. cit., p. 323.

¹⁷ Ph. Manin, ibidem, p. 327.

¹⁸ Nekadašnji član 112 stav 2 Ugovora o Evropskoj zajednici. Sadašnji član 283 stav 2 Ugovora o funkcionisanju Evropske unije.

¹⁹ Nekadašnji član 112 stav 2 b Ugovora o Evropskoj zajednici. Sadašnji član 283 stav 2 Ugovora o funkcionisanju Evropske unije.

²⁰ Predsednik Evropske centralne banke je francuz Žan Klod Triše.

²¹ Ph. Manin, op. cit., p. 326.

Direktorijum je zadužen za operativno rukovođenje bankom u skladu sa pravcima delovanja u oblasti monetarne politike koje je odredio Savet guvernera.²² Direktorijum daje uputstva nacionalnim centralnim bankama.

B) Savet guvernera

Savet guvernera Evropske centralne banke je njen rukovodeći organ sačinjen od rukovodioca Evropske centralne banke (direktorijuma) s jedne, i od guvernera centralnih banaka država članica koje su usvojile evro kao zajedničku valutu, s druge strane.²³ Savet guvernera odlučuje po pravilu prostom većinom glasova, dok je za kvorum potrebno prisustvo dve trećine njegovih članova. U slučaju podele glasova odlučuje glas predsednika Evropske centralne banke. Zbog pristupanja država članica čija je ekonomska snaga slaba, a da bi se sprečila mogućnost da ove preglasaju ekonomski najjače članice Unije, Savet okupljen na nivou šefova država ili vlada članica Evropske unije je 21. marta 2003. godine usvojio odluku koja bi trebalo da promeni način glasanja u okviru Saveta guvernera.²⁴ Novi sistem predviđa složen model stvaranja manjih skupova država članica sastavljenih u funkciji visine njihovog bruto nacionalnog proizvoda. Zatim je predviđena rotacija u pogledu korišćenja prava glasa između prethodno pomenutih skupova, dok članovi Direktorijuma imaju stalno pravo glasa. Predsedavajući Saveta i jedan član Komisije mogu da prisustvuju sednici Saveta guvernera bez prava učešća u odlučivanju.

Savet guvernera određuje monetarnu politiku i utvrđuje operacije u cilju njenog sprovođenja. Ove operacije zatim izvršava Direktorijum Evropske centralne banke.²⁵ Iz prethodno iznetog izvodi se zaključak da Savet guvernera odlučuje o visini kamatnih stopa. U vezi sa ovim pitanjem moguće su tenzije između onih članova Saveta guvernera koji su za podizanje kamatnih stopa u cilju borbe protiv inflacije i onih koji bi naprotiv, da spuste kamate u cilju oživljavanja privredne aktivnosti.²⁶

C) Upravni odbor Evropske centralne banke

Pored navedenih organa, Statut Evropske centralne banke predviđa i uspostavljanje Upravnog odbora banke koji čine predsednik, potpredsednik banke i svi guverneri nacionalnih centralnih banaka država članica.²⁷ Upravni odbor ima zadatak da doprinese ostvarivanju ciljeva Evropske

²² L. Cartou, J-L. Clergerie, A. Gruber, P. Rambaud, op. cit., p. 508.

²³ Član 283 stav 1 Ugovora o funkcionisanju Evropske unije; L. Cartou, J-L. Clergerie, A. Gruber, P. Rambaud, ibidem, p. 509.

²⁴ Ph. Manin, op. cit., p. 326. Odluka u kojoj je reč je ratifikovana u državama članicama i stupila je na snagu 1. juna 2004. godine. Za njenu primenu potrebno je da 15 država članica uđe u zonu evra. Za sada ih ima 13.

²⁵ L. Cartou, J-L. Clergerie, A. Gruber, P. Rambaud, op. cit., p. 509; Ph. Manin, op. cit., p. 325.

²⁶ S. Marti, V. Ragot, op. cit., p. 59.

²⁷ Ph. Manin, op. cit., p. 327.

centralne banke. U praksi osnovni zadatak Upravnog odbora je da ispita ekonomsko stanje u državama članicama koje ne učestvuju u trećoj fazi monetarne Unije i da o tome dostavi izveštaj Savetu. Na osnovu ovog izveštaja, doneće se eventualna odluka o uključivanju države koja je pod režimom odstupanja u monetarnu Uniju.

2. Nadležnosti Evropske centralne banke

Evropska centralna banka je po svom statusu nadnacionalni organ u institucionalnom sistemu Evropske unije. Radi se o banci koja ima status pravnog lica,²⁸ sopstveni kapital, službenike i nadležnost za usvajanje pravne regulative (uredbe, odluke, preporuke i mišljenja).²⁹ Kapital Evropske centralne banke čine sredstva u visini od 5 milijardi evra koja su uložile nacionalne centralne banke, u skladu sa prethodno utvrđenim kriterijumima, a koji zavise od visine bruto nacionalnog proizvoda.³⁰

Evropska centralna banka je po prirodi nezavisan organ te njeni rukovodioci ne mogu da primaju niti da traže upustva od institucija Unije, vlada država članica ili drugih organizacija.³¹ Unija i vlade države članica su dužne da ne vrše pritisak na Evropsku centralnu banku.

Ovlašćenja Evropske centralne banke su veoma značajna, i ogledaju se pre svega u njenom isključivom pravu da emituje i daje odobrenja za emisiju novca nacionalnim centralnim bankama.³² Evropska centralna banka emituje jedinstvenu valutu potpuno nezavisno u odnosu na političku vlast i nacionalne banke država članica. Ona je ključna institucija koja bi trebalo da jemči stabilnost cena, što znači da je prinuđena da podiže kamatne stope u slučaju inflatornih tendencija.³³ Međutim, treba imati u vidu da i pored toga što je monetarna vlast u rukama evropskih organa, drugi segmenti ekonomske politike i dalje ostaju u nadležnosti država članica kao što je, recimo, budžetska potrošnja (mada ne treba zaboraviti Evropska pravila u pogledu budžetskog deficita kao ni „pakt o stabilnosti i razvoju“).

²⁸ Nekadašnji član 107 Ugovora o Evropskoj zajednici. Sadašnji član 282 stav 3 Ugovora o funkcionisanju Evropske unije.

²⁹ Ph. Manin, op. cit., 4 édition, Paris, 1998, p. 227; L. Cartou, J-L. Clergerie, A. Gruber, P. Rambaud, op. cit., p. 510.

³⁰ L. Cartou, J-L. Clergerie, A. Gruber, P. Rambaud, ibidem.

³¹ Nekadašnji član 108 Ugovora o Evropskoj zajednici. Sadašnji član 282 stav 3 Ugovora o funkcionisanju Evropske unije.

³² Nekadašnji član 106 Ugovora o Evropskoj zajednici. Sadašnji član 282 stav 3 Ugovora o funkcionisanju Evropske unije.

³³ S. Marti, V. Ragot, op. cit., p. 58.

II SISTEM EVROPSKIH CENTRALNIH BANAKA

Sistem evropskih centralnih banaka čine Evropska centralna banka i centralne banke država članica čija je nacionalna valuta evro.³⁴ U vezi sa prethodno iznetim potrebno je imati u vidu da je Evropska centralna banka organ Evropske unije, a da su nacionalne centralne banke ostale nacionalni organi. Stoga je ugovorima o osnivanju predviđeno postojanje Sistema evropskih centralnih banaka koji nije organ u pravom smislu te reči, već predstavlja strukturu kojom se omogućava integrisanje nacionalnih centralnih banaka u sistem Evropske unije.³⁵ Stvaranjem Monetarne unije, monetarna politika je izašla iz sfere nacionalne nadležnosti i ušla u polje nadležnosti Evropske centralne banke pod čijom vlašću su i centralne banke država članica.³⁶ U tom smislu nacionalne centralne banke dužne su da deluju u skladu sa upustvima Evropske centralne banke, kao i da dostave Savetu guvernera Evropske centralne banke sva tražena obaveštenja, jer prema njemu ne važi načelo „bankarske tajne“. Nacionalne centralne banke mogu da nastave sa vršenjem funkcija u okviru svojih država, ali samo ako one nisu u suprotnosti sa ciljevima Sistema evropskih centralnih banaka.

Status nacionalnih centralnih banaka regulisan je nacionalnim normama, s tim što se određena pravila Unije odnose i na ovu oblast. Tako je određeno da su:³⁷

- nacionalne centralne banke nezavisne u odnosu na političku vlast u svojim državama;
- guverneri nacionalnih centralnih banaka pravno zaštićeni: guverner ne može da bude smenjen za vreme trajanja mandata koji iznosi 5 godina, sem u slučaju ozbiljne greške u radu ili ako više ne ispunjava uslove za obavljanje dužnosti; smenjeni guverner ili Savet guvernera Evropske centralne banke može da prosledi odluku o smenjivanju Sudu pravde koji proverava njenu valjanost, što praktično znači da Sud proverava ispravnost nacionalnih pravnih akata što predstavlja novinu u komunitarnom sistemu.³⁸

Prema članu 282 stav 2 Ugovora o funkcionisanju Evropske unije najvažniji cilj Sistema evropskih centralnih banaka je da održi stabilnost cena. Organ o kome je reč vodi kursne operacije, drži i upravlja zvaničnim kursnim rezervama država članica i stara se o funkcionisanju sistema plaćanja.

Prilikom vršenja svojih nadležnosti Evropska centralna banka i nacionalne centralne banke mogu da obavljaju sledeće operacije.³⁹ One

³⁴ Nekadašnji član 107 Ugovora o Evropskoj zajednici. Sadašnji član 282 stav 1 Ugovora o funkcionisanju Evropske unije; Ph. Manin, op. cit., N 6, Paris, 2005, p. 324.

³⁵ Ph. Manin, op. cit., 4 édition, Paris, 1998, p. 227.

³⁶ S. Marti, V. Ragot, op. cit., p. 57.

³⁷ Ph. Manin, op. cit., N 6, Paris, 2005, p. 324 i 325.

³⁸ Ph. Manin, op. cit., 4 édition, Paris, 1998, p. 226.

³⁹ L. Cartou, J-L. Clergerie, A. Gruber, P. Rambaud, op. cit., p. 513.

imaju pravo da otvaraju račune kreditnim i javnim ustanovama kao i ostalim učesnicima na finansijskom tržištu. Pored toga iste mogu da kupuju i prodaju finansijske proizvode ili dragocene metale, kao i da pozajme ili pozajmljuju sredstva. Evropska centralna banka je nadležna da nametne kreditnim ustanovama polaganje obavezne rezerve kod nje same ili kod nacionalne centralne banke, u funkciji monetarne politike koju sprovodi.

Ugovorima iz Lisabona iz 2009. godine nije suštinski menjan položaj Evropske centralne banke. Ipak, predviđeno je da Evropska centralna banka i nacionalne centralne banke čija je valuta evro čine „Evro-sistem” i vode monetarnu politiku Unije.⁴⁰ Ugovori iz Lisabona i dalje predviđaju postojanje Sistema evropskih centralnih banaka kojim zapravo rukovode organi Evropske centralne banke.⁴¹

Evropska centralna banka i Sistem evropskih centralnih banaka imaju potpunu nadležnost da vode evropsku monetarnu politiku, te njihove odluke imaju odlučujući uticaj na odnos kursa evra prema drugim „velikim međunarodnim” valutama kao i na ekonomske tokove unutar Evropske unije.⁴² S obzirom na to da je stepen privrednog rasta u Evropskoj uniji od 2003. godine bio niži nego u Sjedinjenim Američkim Državama i Velikoj Britaniji, predsednik Evropske centralne banke i njen Savet guvernera bili su na meti kritika jer su sprovodili restriktivnu monetarnu politiku visokih kamatnih stopa. Evropska centralna banka je pak smatrala da je održanje stabilnosti cena u skladu sa nekadašnjim članom 105 Ugovora o Evropskoj zajednici osnovni cilj Sistema evropskih centralnih banaka. Ovaj cilj je predviđen i Ugovorom o funkcionisanju Evropske unije iz Lisabona.⁴³

Zaključna razmatranja

Tok evropske integracije u ekonomskoj sferi započeo je potpisivanjem Ugovora o osnivanju Evropske zajednice za uglj i čelik u Parizu 1951. godine, a zatim i Ugovora o Evropskoj ekonomskoj zajednici i Zajednici za atomsku energiju u Rimu 1957. godine. Oblast ekonomije bila je najpogodniji teren za pokretanje integracionih procesa, jer je doprinosila razvoju ratom opustošenih evropskih država dok je istovremeno u manjoj meri ugrožavala državni suverenitet. Institucionalni model predviđen ugovorima o osnivanju zajednica trebalo je da zadovolji dva po prirodi suprotstavljena cilja. Da se ustanove institucije ujedinjene Evrope nadležne u različitim oblastima privrednog i društvenog života koje bi bile u stanju da efikasno donose odluke, a da se pri tome ne obezvlaste i ne marginalizuju stare evropske države i nacije.

⁴⁰ Član 282 stav 1 Ugovora o funkcionisanju Evropske unije.

⁴¹ Član 282 stav 2 Ugovora o funkcionisanju Evropske unije.

⁴² Ph. Manin, op. cit., N 6, Paris, 2005, p. 328.

⁴³ Član 282 stav 2 Ugovora o funkcionisanju Evropske unije.

Osnovni institucionalni četvorougao uspostavljen Ugovorom o Evropskoj ekonomskoj zajednici iz 1957. godine, koji su činili Evropski parlament i Komisija kao nadnacionalni, Savet ministara kao međdržavni i Sud pravde kao sudski organ, postoji i u današnjoj Evropskoj uniji. Međutim, sistem o kojem je reč je u proteklom vremenu bio podvrgnut periodičnim reformama koje su dovele do njegovog evoluiranja. U tom kontekstu može da se posmatra širenje nadležnosti Zajednice/Unije na monetarnu oblast. Evropska unija je ustanovila jedinstvenu valutu kojom rukovodi Evropska centralna banka a koja je postala konkurentna valuta američkom dolaru na svetskim finansijskim tržištima. Stvaranjem Monetarne unije, monetarna politika je izašla iz sfere nacionalne nadležnosti i ušla u polje nadležnosti Evropske centralne banke pod čijom vlašću su i centralne banke država članica. Evropska centralna banka je po prirodi nadnacionalan, nezavisan organ, te njeni rukovodioci ne mogu da primaju niti da traže upustva od institucija Unije, vlada država članica ili drugih organizacija. Ovlašćenja Evropske centralne banke su veoma značajna, i ogledaju se pre svega u njenom pravu da emituje i daje odobrenja za emisiju novca nacionalnim centralnim bankama, da vodi politiku kursa i određuje visinu kamatnih stopa. Dakle, kako u oblasti ekonomije uopšte tako i u monetarnoj sferi, jasno je izražena tendencija ka federalizaciji institucionalnog sistema Evropske unije. Ipak, reč je o specifičnom evropskom procesu federalizacije. Naime, Evropska unija dozvoljava državama članicama da suvereno odluče da li će da učestvuju u integracionim procesima i zajedničkim programima od suštinske važnosti kao što je Monetarna unija, što je opet nezamisliv nivo dezintegracije sa stanovišta klasične federalne države.

Bibliografija

1. Boulouis, J., *Droit institutionnel de L' Union europeenne*, Montchrestien, 5 edition, Paris, 1995.
2. Cartou, L., *L' Union europeenne*, Precis-Dalloz, 2 edition, Paris, 1996.
3. Cartou, L., J. L. Clergerie, A. Gruber, P. Rambaud, *L' Union europeenne*, Dalloz-precis, 6 edition, Paris, 2006.
4. Hiks, S., *Politički sistem Evropske unije*, Službeni glasnik, Beograd, 2007.
5. Manin, Ph., *Les Communautés européennes*, L' Union européenne, Pedone, 4 edition, Paris, 1998.
6. Manin, Ph., *L' Union europeenne*, Pedone, Paris, 2005.
7. Marti, S., Ragot, V., *L' euro en poche*, La documentation Française, Paris, 1997.
8. Moreau Defarges, Ph., *Les institutions européennes*, Armand Colin, 3 edition, Paris, 1998.
9. Pecheul, A., *Le traite de Lisbonne - La constitution malgres nous?*, Editions Cujas, Paris, 2008.
10. Rideau, J., *Droit institutionnel de l' Union et de communautés européennes*, LGJD, Paris, 1994.
11. Sauron, J-L., *Comprendre le traite de Lisbonne*, Gaulino editeur, Paris, 2008.

12. Simon, D., *Le système juridique communautaire*, PUF, Paris, 1997.
13. Simon, D., *Le système juridique communautaire*, PUF, 3 edition, Paris, 2001.

Slobodan Zečević, Ph.D.

ROLE OF EUROPEAN CENTRAL BANK IN EU INSTITUTIONAL SYSTEM

ABSTRACT

Bearing in mind the economic organisation of the federal state where the single market includes the single currency (for example, the United States of America) the creators of the Treaty on European Union, which was adopted in Maastricht in 1993, established the programme for introducing the European Monetary Union based on the common European currency called „euro“. Prior to the treaty mentioned above, the establishment of the bodies like the European Central Bank and the European System of Central Banks had been provided for with the task of managing the common currency. According to the Treaty Establishing the European Community, the bodies of the European Monetary Union were separated from other Union's main institutions. The approach presented above was radically changed by the Lisbon Treaty that was adopted in 2009. Actually, the European Central Bank is mentioned in Chapter III of the Treaty on European Union together with its main institutions such as the European Parliament, European Council, Council, Commission, Court of Justice and the Court of Auditors. The bodies of the European Central Bank are the Executive Board, the Governing Council, and the General Council. By its nature, the European Central Bank is a supranational, independent body and its executives can neither receive nor ask for instructions from Union's institutions, government of member countries or other organisations. The powers of the European Central Bank are very significant and are reflected, above all, in its right to issue and approve money issuing, to pursue the exchange rate policy and fix interest rates.

Key words: European Union, European Central Bank, EU Institutions.